

МІСЦЕ ТА РОЛЬ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Проведено аналіз системи економічної безпеки різних рівнів управління. Визначено місце та роль митних ризиків у системі економічної безпеки держави. Проведено монографічний аналіз підходів до визначення поняття митний ризик. Окреслено основні митні інтереси держави та суб'єктів господарювання. Виділено особливості управління митними ризиками з боку митних органів, як представників держави, так і суб'єктів господарювання. Проаналізовано основні підходи до управління митними ризиками і перспектив імплементації основних положень міжнародних конвенцій у вітчизняну практику.

Ключові слова: митна безпека, митний ризик, митні інтереси, загрози, небезпеки.

O. V. DZHUMURAT

Academy of Customs Service of Ukraine, Irpen

PLACE AND ROLE OF RISK IN THE CUSTOMS SECURITY STATE

Abstract – This article provides an analysis of economic security at various levels of management. The place and role of customs risk in the system of economic security. A monographic analysis of approaches to the definition of customs risk. The basic customs interests of the state and business entities. Highlight features of customs risk management by customs authorities, as representatives of the state and the entities. The basic approaches to the management of customs risk and prospects of implementation of the main provisions of international conventions in domestic practice.

Key words: custom security, customs risk customs interests, threats and dangers.

Вступ. У сучасних умовах господарювання, що характеризуються нестабільністю соціально-економічних процесів значна увага наукового загалу приділяється питанням формування дієвої системи безпеки. Не є виключенням і митна безпека, яка передбачає обов'язкове врахування митних ризиків.

Актуальність теми дослідження обумовлена також суттєвими трансформаційними процесами у митній сфері та посиленням акценту на виконанні митними органами сервісних функцій, без зниження ефективності митного контролю. Тому визначення місця та ролі ризиків у системі митної безпеки держави є важливою науково-практичною задачею.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що розв'язанню актуальних проблем управління ризиками у митній справі присвячені праці І. Бережнюка, А. Войцешука, В. Мартинюка, П. Пашка, П. Пісного, Л. Пісьмаченка, С. Терещенка та ін. Проте, недостатньо дослідженим залишається процес управління та аналізу ризиків митними органами у контексті формування митної безпеки.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз місця і ролі ризиків у системі митної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія “митна безпека” є однією з найменш досліджених у митній справі. До фундаментальних робіт з даного питання доцільно віднести монографію Пашка П.В. “Митна безпека” [1]. У роботі велика увага приділяється питанню ефективного управління ризиками, оскільки сама мета функціонування системи митної безпеки передбачає зниження їх рівня.

Метою системи митної безпеки є досягнення усталеної та передбаченої роботи митної служби, достатнього рівня сприяння зовнішньоекономічній діяльності в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, забезпечення зниження ризиків, а також виявлення та нейтралізації ризик-чинників, які безпосередньо впливають на стан реалізації митної справи й опосередковано – на зовнішньоекономічну діяльність та її ефективність [2, 3]. Виходячи з мети, митну безпеку можна визначити як стан захищеності митних інтересів держави [4, 5]. Варто відмітити, що у наукових працях [6–11], присвячених питанням економічної безпеки виділяють три рівня – макро-, мезо- та мікрорівень (див. рис. 1). Оскільки митна безпека є складовою економічної безпеки і безпосередньо пов'язана з зовнішньоекономічною безпекою, а здійснення зовнішньоекономічної діяльності відбувається за участі суб'єктів ЗЕД, на нашу думку необхідно виділити таке поняття як митна безпека суб'єкта господарювання (мікрорівень).

Отже, митна безпека суб'єкта господарювання – це стан захищеності інтересів суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності при переміщенні товарів через митний кордон та процес ефективної взаємодії з суб'єктами митної сфери (митні органи, митні брокери, перевізники, інспекції та служби). З цієї позиції необхідно чітко розмежувати інтереси держави та суб'єктів господарювання у митній сфері.

Економічні інтереси держави в митній сфері повинні визначатися поточним станом зовнішньоекономічних відносин, ступенем реалізації поставлених стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку, задоволенням матеріальних потреб громадян та ступенем захисту культурного середовища держави. Під митними інтересами держави слід розуміти специфічні національні інтереси держави, забезпечення та реалізація яких досягаються провадженням митної справи [1].

Економічні інтереси суб'єктів господарювання в митній сфері визначаються ступенем реалізації прав і свобод таких суб'єктів при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, переміщенні товарів через митний кордон, забезпеченні оптимальної взаємодії з суб'єктами митної сфери.

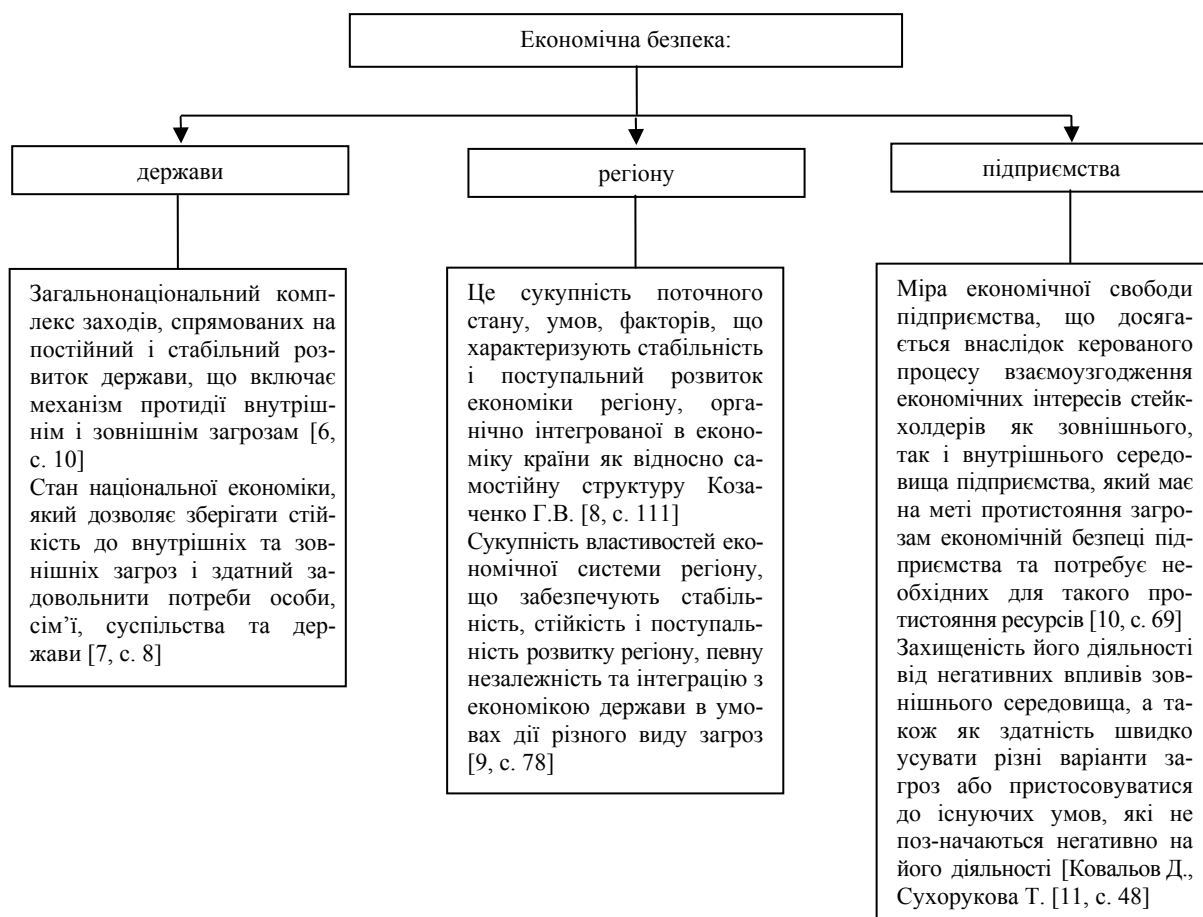

Рис. 1. Визначення терміна “економічна безпека” на різних рівнях управління

Під митними інтересами суб'єкта господарювання слід розуміти специфічні інтереси суб'єкта ЗЕД забезпечення та реалізація яких досягаються шляхом функціонування ефективного механізму реалізації митної справи. Такий підхід є неоднозначним, оскільки більшість дослідників розглядає митну справу і митні інтереси на макрорівні, хоча враховуючи тенденції розширення сервісної функції митниці, ефективна взаємодія з суб'єктами ЗЕД є одним з пріоритетних напрямів її функціонування. Складові та взаємозв'язок митної безпеки, митних інтересів та митних ризиків наведено на рис. 2. Метою реалізації митних інтересів повинно бути підтримання такого стану економічної сфери держави, який характеризується стійкістю до негативних зовнішніх загроз, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування економіки держави й економічне зростання [1].

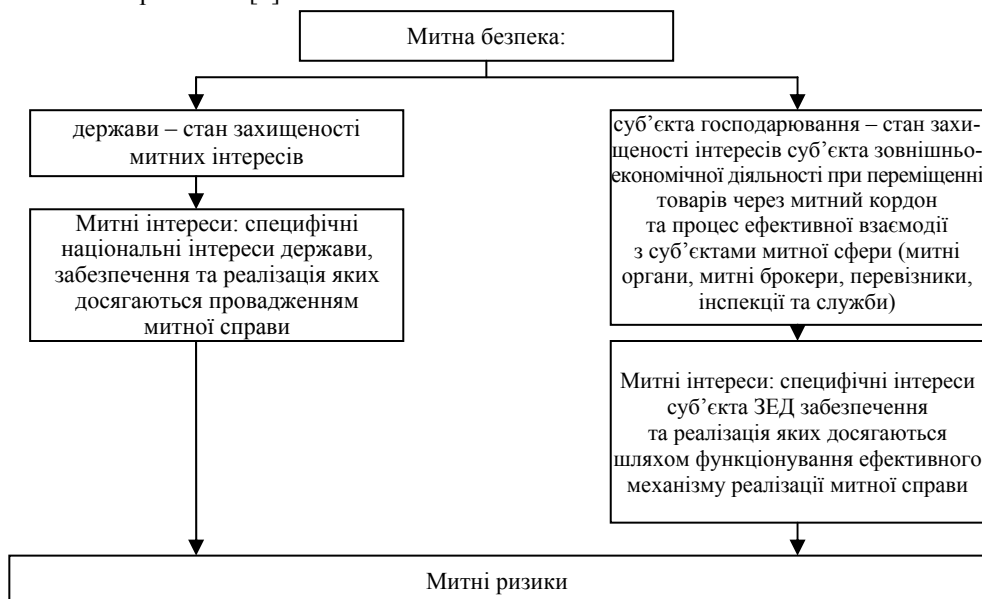

Рис. 2. Складові та взаємозв'язок митної безпеки, митних інтересів та митних ризиків

Виходячи з наведеної інформації, митні ризики необхідно розглядати дуально – з боку митних органів та суб'єктів господарювання. Сама сутність поняття “митні ризики” безпосередньо пов'язана з такими дефініціями як “небезпека”, “загроза”, “ризик”. Варто підкреслити, що невизначеність пріоритетності понять викликає постійну дискусію у наукових колах.

У словнику Ожегова С.І. під небезпекою розуміється загроза чогось дуже поганого; під загрозою – можлива небезпека; а під ризиком – можлива небезпека або дія, що може мати негативні наслідки [12, с. 388, 716, 591], тобто абсолютно немає чіткості у розмежуванні понять.

Ляшенко О.М. розглядаючи категорію “ризик” акцентує увагу на дуальності: поняття ризику розглядається і як усвідомлена частина безпеки (пасивний бік), і як активна дія, спрямована або на усунення небезпеки чи загрози, чи навпаки, на свідоме, (але вірогідне) отримання шкоди, збитку тощо [10, с. 244].

Небезпеку можна трактувати як суттєвий ризик, виникнення якого є високо ймовірним. Тоді митна небезпека – об'єктивно існуюча можливість негативного впливу на стан митної безпеки, а її джерело – це сукупність реальних або потенційних економічних, політичних, техногенних та природних умов і явищ, їх властивостей та протиріч, дій і намірів певних суб'єктів митних економічних відносин, яка містить у собі та створює (у різному поєднанні) ризикові ситуації, які сприяють виникненню намірів переміщення товарів і транспортних засобів на територію держави шляхом економічного й митного шахрайства, прояву деструктивних властивостей існуючого регуляторного інструменту організації та забезпечення митної діяльності, а також інших митних небезпек [1].

Отже, ризикові ситуації характерні як для суб'єктів господарювання так і для держави в цілому, тому доцільно чітко визначити таке поняття як “митний ризик” (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення категорії “митний ризик”

Україна [13]	...це кількісна величина митного виклику у вигляді визначеної оцінки або ймовірності реалізації діючої або потенційної митної загрози в зовнішньоекономічній діяльності, митних співвідношеннях та в галузі митної справи з пог-ляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди
Російська Федерація [14]	...це потенційна ймовірність недотримання митного законодавства
Республіка Молдова [15]	...це вірогідність недотримання чинного законодавства Республіки Молдова
Республіка Білорусь [16]	...це оцінена митними органами можливість недотримання митного законодавства
Республіка Азербайджан [17]	...це ймовірність невиконання вимог митного законодавства
Казахстан [18]	...це ступінь ймовірності недотримання митного законодавства Республіки Казахстан, яке може призвести до збитків для держави
ЄС [19]	...це вірогідність настання події, яка може виникнути під час увезення, вивезення, транзиту або кінцевого використання товарів, що переміщуються між митною територією Співтовариства і країнами або територіями за межами цієї території, а також за належності товарів, які не мають статусу товарів Співтовариства. Це може мати один з наслідків: а) перешкода правильному застосуванню заходів Співтовариства або державних заходів; б) порушення фінансових інтересів Співтовариства і його держав-членів; в) виникнення загрози безпеці й надійності Співтовариству і його мешканцям, здоров'ю людей, тварин або рослин, екології або споживачам” (п. 7 ст. 4 Митного кодексу Співтовариства (Модернізованого митного кодексу)
Митний союз Білорусії, Казахстану та Росії [20]	...це ступінь ймовірності недотримання митного законодавства митного союзу та (або) законодавства держав-членів митного союзу
П.Я. Пісной [21]	...це ймовірність реалізації певної митної загрози з прогнозованим або непрогнозованим можливим збитком, а також можливими наслідками її для митної галузі. При цьому ймовірність реалізації повинна збалансовано розраховуватися на підставі комплексної оцінки показників цієї ймовірності – як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі
П.В. Пашко [1]	...це кількісна величина митного виклику у вигляді визначеної оцінки чи ймовірності реалізації діючої або потенційної митної загрози з погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди, при цьому ймовірність реалізації загрози повинна збалансовано розраховуватися на підставі комплексної оцінки показників ймовірності реалізації конкретної загрози як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі
І.В. Солов'єва [22]	...це поєднання ймовірності порушення митного законодавства та його негативних наслідків
С.А. Хапілін [23]	...це невизначеність відносно досягнення цілей митного адміністрування в результаті впливу факторів, пов'язаних з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, які проявляються у вигляді неповного надходження митних платежів у федеральний бюджет або інших втрат

Аналіз інформації з таблиці показує, що є досить значні відмінності між трактуванням митного ризику в європейських країнах і країнах СНД. У всіх країнах СНД досліджуване поняття трактується практично однаково, а саме з точки зору, що митний ризик є ймовірністю не дотримання або невиконання законодавства країни.

Значно відмінним і ширшим є трактування запропоноване митним кодексом Європейського Союзу, яке крім вірогідності настання події містить також напрямок переміщення об'єктів аналізу ризиків і визначає можливі наслідки митних ризиків.

Висновки. Враховуючи особливості системи управління ризиками у митній справі, необхідно відзначити неоднозначність підходів щодо їх визначення. Небезпеки, загрози та ризики притаманні будь-яким соціально-економічним системам, а їх чітке розмежування та визначення ролі і місця є передумовою обґрунтованої класифікації та окреслення джерел виникнення. Поступова інтеграція та трансформація митної справи України відповідно до міжнародної практики, висуває нові вимоги до системи митної безпеки. А її дієвість значним чином залежить від ефективності управління митними ризиками. Тому подальші наукові напрацювання у зазначеній сфері будуть потребувати у найближчий час дієвих методів та інструментів, що обумовлює перспективність досліджень у цій сфері.

Література

1. Пашко П.В. Митна безпека : монографія / П. В. Пашко. – О., 2009. – С. 346.
2. Пашко П. В. Реалізація завдань митної політики України в умовах глобалізації торгівлі / П. В. Пашко // Товарознавство і торговельне підприємництво: фахова професіоналізація, дослідження, інновації : матеріали наук.-практ. конференції, 15–16.04.2009. – К. : МОНУ, КНТЕУ, УГТІТ, 2009. – 16 с.
3. Пашко П. В. Таможенная безопасность государства / П. В. Пашко // Федеральная таможенная служба России на новом рубеже: наука и практика, проблемы и перспективы : материалы Всерос. науч.-техн. конференции. – М. : РТА, 2006.
4. Пашко П. В. Митна політика України: зауваження та пропозиції до проекту Закону України “Про внесення змін до Митного кодексу України” / П. В. Пашко // Вісн. Акад. митної служби України. – 2008. – №3 (39). – С. 3–7.
5. Пашко П. В. Митна політика та митна безпеки України / П. В. Пашко, П. Я. Пісной // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С. 74–85.
6. Мунтян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтян. – К. : Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
7. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення : монографія / В. Шлемко, І. Білько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
8. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / О. М. Ляшенко, Ю. С. Погорелов, В. Л. Безбожний [та ін.] ; за заг. ред. Г. В. Козаченко. – Луганськ : Елтон–2, 2010. – 282 с.
9. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова [та ін.] ; за ред. В. М. Геєця. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2006. – 240 с.
10. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія / О. М. Ляшенко. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с.
11. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48–51.
12. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Рус. язык, 1985. – 797 с.
13. Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику [Електронний ресурс] : наказ Держмитслужби України від 22 грудня 2010 р., № 1514 (із змінами і допов., внесеними наказом Державної митної служби України від 11 січ. 2012 р., № 22). – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v1514342-10>
14. Таможенный кодекс Российской Федерации // Собрание законодательства РФ. – 2003. – № 22.
15. Об утверждении Концепции системы управления рисками в Таможенной службе [Електронний ресурс] : постановление Правительства Республики Молдова от 3.11.2005, № 1144. – Режим доступу: http://www.customs.gov.md/files/acte/legi_ru/Risk.doc.
16. Таможенный кодекс Республики Беларусь от 4.01.2007 г., № 204–3 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.by/main.aspx?guid=4061&p0=2007&p1=17>.
17. Таможенный кодекс Азербайджанской республики от 20.09.2011 г., № 200 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.az/uploads/customs%20code.pdf>
18. Таможенный кодекс Республики Казахстан от 5.04.2003 р., № 401-2 [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=02778&ogl=all>.
19. Таможенный кодекс ЕС от 2008 г., № 450 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=47240>.
20. Таможенный кодекс Таможенного союза. – М. : СофтИздат, 2010. – 416 с.
21. Пісной П. Я. Ризики в зовнішньоекономічній діяльності / П. Я. Пісной // Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки України на сучасному етапі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції. – Дн. : АМСУ, 2008. – С. 14–17.
22. Соловьева И. В. Сущность таможенного риска и его роль в условиях современной концепции таможенного регулирования / И. В. Соловьева // Вісн. Ростов. держ. екон. університета “РИНХ”. – 2008. – № 2. – С. 334.
23. Хапілін С. А. К вопросу о фискальных рисках таможенного администрирования / С. А. Хапілін // Вісн. Ростов. держ. екон. університета “РИНХ”. – 2008. – № 1. – С. 132.

References

1. Pashko P. V. Mytna bezpeka : monografiya / P. V. Pashko. – O., 2009. – S. 346.

2. Pashko P. V. Realizatsiya zavdan' mytnoyi polityky Ukrainy v umovakh globalizatsiyi torgivli / P. V. Pashko // *Tovarnoznavstvo i torgovel'ne pidpryyemnytstvo: fakhova profesionalizatsiya, doslidzhennya, innovatsiyi : materialy naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (15–16.04.2009)*. – K. : MONU, KNTEU, Uhtit, 2009. – 16 s.
3. Pashko P. V. Tamozhennaya bezopasnost' hosudarstva / P. V. Pashko // *Federal'naya tamozhennaya sluzhba Rossyy na novom rubezhe: nauka i praktika, problemy i perspektivy : materialy Vserossiyskoy nauchno-tekhnicheskoy konferentsyy, Lyubertsy, 2006*. – M. : RTA, 2006.
4. Pashko P. V. Mytna polityka Ukrainy: zauvazhennya ta propozytsiyi do proektu Zakonu Ukrainy "Pro vnesennya zmin do Mytnogo kodeksu Ukrainy" / P. V. Pashko // *Visnyk Akademiyi mytnoyi sluzhby Ukrainy*. – 2008. – № 3 (39). – S. 3–7.
5. Pashko P. V. Mytna polityka ta mytna bezpeky Ukrainy / P. V. Pashko, P. Ya. Pisnoy // *Finansy Ukrainy*. – 2006. – № 1. – S. 74–85.
6. Muntiyani V. I. Ekonomichna bezpeka Ukrainy / V. I. Muntiyani. – K. : Vyd-vo KVShch, 1999. – 464 s.
7. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist' i napryamy zabezpechennya : monografiya / V. Shlemko, I. Bin'ko. – K. : NISD, 1997. – 144 s.
8. Systema ekonomichnoyi bezpeky: derzhava, region, pidpryyemstvo : monografiya / O. M. Lyashenko, Yu. S. Pohoryelov, V. L. Bezbozhnyy [ta in.]; za zag. red. H. V. Kozachenko. – Lugans'k : Elton-2, 2010. – 282 s.
9. Modelyuvannya ekonomichnoyi bezpeky: derzhava, region, pidpryyemstvo : monografiya / V. M. He-yets', M. O. Kyzym, T. S. Klebanova, O. I. Chernyak ta in.; za red. V. M. Heyetsya. – Kh. : VD "INZHEK", 2006. – 240 s.
10. Lyashenko O. M. Kontseptualizatsiya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva : monografiya / O. M. Lyashenko. – Lugans'k : vyd-vo SNU im. V. Dalya, 2011. – 400 s.
11. Kovalev D. Ekonomicheskaya bezopasnost' predpriyatiya / D. Kovalev, T. Sukhorukova // *Ekonomika Ukrainy*. – 1998. – № 10. – S. 48–51.
12. Ozhegov S. I. Slovar' russkogo yazyka / S. I. Ozhegov. – M. : Rus.yaz., 1985. – 797 s.
13. Pro zatverdzhennya Poryadku rozroblennya profiliv ryzyku : nakaz Derzhmyt-sluzhby Ukrainy vid 22 hrudnya 2010 r., № 1514 (iz zminamy i dopovnennyamy, vneseny my nakazom Derzhavnoyi mytnoyi sluzhby Ukrainy vid 11 sichnya 2012 roku № 22) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v1514342-10>
14. Tamozhenny kodeks Rossiyskoy Federatsii // *Sobranie zakonodatel'stva RF*. – 2003. – № 22.
15. Ob utverzhdeniy Kontseptsyy systemy upravleniya riskami v Tamozhennoy sluzhbe : Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Moldova ot 3.11.2005, № 1144 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.customs.gov.md/files/acte/legi_ru/Risk.doc.
16. Tamozhenny kodeks Respubliki Belarus' ot 4.01.2007 g. № 204-Z [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://pravo.by/main.aspx?guid=4061&p0=2007&p1=17>.
17. Tamozhenny kodeks Azerbaydzhanskoy respubliki ot 20.09.2011 h., № 200 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.customs.gov.az/uploads/customs%20code.pdf>
18. Tamozhenny kodeks Respublyky Kazakhstan ot 5.04.2003 № 401-2 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=02778&ogl=all>.
19. Tamozhenyy kodeks ES ot 2008 h., № 450 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu <http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=47240>.
20. Tamozhenny kodeks tamozhennogo soyuza. – M. : SoftIzdat, 2010. – 416 s.
21. Pisnoy P. Ya. Ryzyky v zovnishn'oekonomichniy diyal'nosti / P. Ya. Pisnoy // *Mytna polityka ta aktual'ni problemy ekonomichnoyi ta mytnoyi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi : materialy Mizhnarodnoyi NPK*. – Dnipropetrovs'k : AMSU, 2008. – S. 14–17.
22. Solov'ova I. V. Sushchnost' tamozhennogo riska i ego rol' v uslovyiyakh sovremennoy kontseptsyy tamozhennogo regulirovaniya / I. V. Solov'ova // *Visnyk Rostovskogo derzhavnogo ekonomichnogo universyteta "RINKh"*. – 2008. – № 2. – S. 334.
23. Khapilin S. A. K voprosu o fiskal'nykh riskakh tamozhennogo administrirovaniya / S. A. Khapilin // *Visnyk Rostovskogo derzhavnogo ekonomichnogo universyteta "RINKh"*. – 2008. – № 1. – S. 132.

Надіслана/Written: 20.05.2013 р.

Надійшла/Received: 24.05.2013

Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов